

N:o 11.

Ank. till Riksd. kansli den 18 maj 1901, kl. 4 e. m.

Första Kammarens tillfälliga utskotts n:o 1 utlåtande n:o 4, angående begäran om utredning i fråga om inlösen och afskrifning af de frälseräntor, hvilkas inlösen ej åligger statsverket.

I anledning af en af herr *E. L. M. Hedin* i Torp *m. fl.* väckt motion (n:o 134) och med bifall till sitt fjärde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 7, har Andra Kammarerna för sin del beslutat, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, om och på hvad vilkor de frälseräntor, hvilka det jemlikt gällande författningar ej åligger statsverket att inlösa, må kunna aflyftas, samt derefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvar till denna utredning kan föranleda.

Jemlikt 63 § riksdagsordningen har detta beslut delgifvits Första Kammarerna, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott.

Till stöd för sin ifrågavarande hemställan anföra motionärerna följande:

»Genom urtima Riksdagens beslut 1892 blef den s. k. grundskattefrågan ändtligen löst; dock icke fullständigt, ty ännu befinner sig en del grundskattegifvare i samma ställning som före urtima riksdagen. De, som ännu hafva att utgifva de s. k. frälseskatteräntorna, hafva icke fått åtnjuta någon lindring härutinnan. På samma gång, som de tryckas

Bih. till Riksd. Prot. 1901. 8 Saml. 2 Afd. 1 Band. 11 Häft. (N:o 11.) 1

af dessa i allmänhet tunga och ojemnt fördelade besvär, hafva de i likhet med alla andra fastighetsegare för sin jord ålagts dubbel bevilling, och genom de nu ifrågasatta ökade utgifterna till landets försvar torde denna ännu en gång behöfva fördubblas. Vi anse därför tidpunkten just nu vara inne att taga under allvarligt ompröfvande, huruvida icke de frälseräntor, som det, jemlikt gällande författningar, ej åligger statsverket att inlösa eller ersätta, skulle på ett eller annat sätt kunna aflyftas.

Förenämnda frälseräntor äro helt visst af olika natur och beskaffenhet. En stor del af dem utgår af gamla skattehemman och skulle kunna inlösas enligt 1885 års förordning, såvidt ej i densamma såsom vilkor för inlösbarhet tillika stadgats, att eganderätt till jord och ränta ej varit förenade. Då emellertid såsom vilkor för inlösen af kronotionde, som kommit i enskild ego, ej fordras, att eganderätten till tionden och den tiondepligtiga jorden ej varit i samma hand förenade, synas oss bestämmelserna om inlösen af frälseränta kunna ändras i öfverensstämmelse med hvad som gäller om inlösen af kronotionde.

En annan del af ofvaunnämnda frälseräntor utgår af gamla kronohemman, hvilka ursprungligen till kronan utgjort sin skatt. Dessa räntegifvare hafva nu utan någon sin egen eller sina företrädares skuld kommit i en väsentligt sämre ställning än den, de skulle hafva intagit, derest de fortfarande egt att utgöra sin ränta till kronan.

Då ofta nog de urkunder, som en gång legat till grund för rättsförhållandet mellan räntetagare och räntegifvare, äro förkomna eller äro svåra att tolka, föranledas häraf ständiga tvister och rättegångar. Äfven af denna orsak anse vi det vara högst angeläget, att dessa frälseräntor på ett eller annat sätt måtte försvinna.

Beträffande den ojemförligt största delen af dem vore det helt visst rättvist, att de blefve föremål för inlösen eller ersättning i öfverensstämmelse med 1885 års förordning.

För en annan del åter torde billigheten fordra, att staten träder hjälpande emellan; så till exempel skulle statsverket kunna inlösa räntan samt räntegifvaren derefter under en längre tid af år och på billiga vilkor till statsverket få amortera sin ränta, hvarigenom äfven dessa skulle så småningom försvinna.»

Andra Kammarens utskotts utlåtande lyder sålunda:

Frälse-
räntornas
uppkomst.

Frågan om de i denna motion berörda räntornas ursprung och egentliga natur hör onekligen till dem, om hvilka det är ganska svårt att bilda sig en fullt klar uppfattning. Innan utskottet öfvergår till de bestämmelser, som beträffande nämnda räntor nu äro gällande, samt till de yrkanden om ändring i dessa bestämmelser, som inom Riksdagen blifvit gjorda, anser det sig därför böra anföra hvad våra mest framstående auktoriteter i dylika spörsmål hafva att förmåla angående ifrågavarande räntors uppkomst och utveckling.

I den af professor *H. L. Rydin* utarbetade »Promemoria angående det svenska skatteväsendets utveckling», som i form af bilaga åtföljer 1879 års skatteregleringskomité's utlåtande och förslag angående skatteförhållandena i riket, yttrar sig författaren i fråga om jordnaturerna *frälsekatte* och *skattefrälse* sålunda:

Det utmärkande kännetecknet å dessa båda slag af jordnatur är, att räntan ej utgöres till kronan, utan till enskild person eller ock allmän inrättning, som åtnjuter räntan såsom en privaträttslig förmån. Det förra slaget, *frälsekatte*, utgöres af sådana, som ursprungligen varit frälsehemman, hvilkas egare antagligen afstått sin jordeganderätt till samma hemman för evärdlig tid med förbehåll för sig och rättsinnehafvare att årligen erhålla någon viss öfverenskommen ränta i penningar, spanmål eller andra persedlar, körslor eller dagsverken, eller ock sjelfva med behållande af jord-eganderätten pålagt hemmanet en viss ränta att för evärdliga tider utgöras. De hafva för sin uppkomst att tacka det förhållande, att adeln till en början ej egde sälja frälsehemman utom sitt stånd, hvadan frälseman, då han fann sig föranlåten att försälja frälsehemman och ej med fördel kunde afyttra det till annan inom ståndet, öfverlät jord-eganderätten till sitt frälsehemman åt ofrälseman med förbehåll att uppbära viss årlig ränta. Denna rätt att fränkilja jord-eganderätten från frälset och bilda en ränta på hemmanet omtalas i en embetsskrivelse till kammarkollegiet den 7 juli 1670 och står ännu, på grund af kongl. förordningen den 10 april 1810, hemmansegare öppen. — — — Det senare slaget af jordnatur, *skattefrälse*, tillhör de hemman, hvilka — — — ursprungligen varit skattehemman, hvilkas ränta kronan afhändt sig till enskilda, hufvudsakligen frälsemän.

I det betänkande angående sättet och vilkoren för grundskatternas samt rustnings- och roteringsbesvärens afskrifning; som den 15 september 1874 efter nådigste förordnande afgafs af dåvarande expeditionschefen *Albert Anderson*, yttras i samma ämne följande:

Förutom de räntor, som — — — till kronan utgöras eller frinjutas såsom ersättning för något besvär, finnas äfven räntor, hvilka af vederbörande jordegare utgöras till enskild person, menighet eller inrättning. En del af dessa räntor har förr tillhört kronan och kommit i enskildes ego derigenom, att kronan försålt, bortgifvit eller bortbytt sin ränte-eganderätt till skattehemman, hvilka derefter fått benämningen *skattefrälse*. En annan del åter härleder sin uppkomst derifrån, att

enskild man, menighet eller inrättning, som egt frälschemman, genom köp, gåfva eller byte antingen afstått sin jordeganderätt till samma hemman med förbehåll för sig och efterkommande att årligen erhålla någon viss öfverenskommen ränta i penningar, spanmål, viktualievaror, körslor eller dagsverken eller ock, ehuru mera sällan, med bibehållande af jord-eganderätten utfäst sig att betala viss årlig ränta. Dessa hemman hafva erhållit benämningen *frälseskatte*.

Hvad det förstnämnda slaget af dessa räntor eller de, som utgå af *skattefrälse*-hemman, beträffar, har den vida öfvervägande delen deraf afhändts kronan genom köp under det sjuttonde århundradet. Dessa köp, hvilka föranleddes af statens den tiden ofta tryckande penningbehof, började år 1622 — — —. Både före och samtidigt med dessa försäljningar bortskänktes äfven många skattehemmans räntor. Genom den under konung Karl XI:s regering företagna reduktionen återföll de bortskänkta räntorna till kronan äfvensom de delar af de genom köp åtkomna räntorna, hvilka vid köpet, vare sig genom felaktig beräkning eller, såsom då ännu icke för beständigt åsatta, ej blifvit betalda, hvarvid likväl köparen eller hans rättsinnehafvare lemnades öppet att till sig lösa dessa ogulda räntor, hvilken rättighet också oftast begagnades. Genom byten hafva äfven åtskilliga, ehuru ej synnerligen många, räntor uppkommit. — — —

Genom de om skattehemmans räntor utfärdade salubref tillades köparne hemmanen, såsom orden i allmänhet lyda, »med hus, jord, åker, äng, mark, skog, fiske och fiskevatten, strömmar, qvarn och qvarnställen, torp och torpställen, jemte alla andra tilligor, intet undantagandes af det, som dertill lyder, med rätta legat hafver och lagligen tillvinnas kan, att njuta, bruka och behålla till evärdelig ego och frälse alldeles som köparne sina andra arfvegods efter privilegiernas lydelse innehafva och besitta», men hvad skatterättigheten vidkom, skulle köparne icke hafva magt jordeganden ifrån dess börd och rättighet tränga utan god vilja deras, som lag säger». Man finner härpå, att salubrefven innefatta motsägelser derutinnan, att å ena sidan köparen skulle erhålla sjelfva hemmanet med hvad dertill hörde och å andra sidan skattemannen förbehölls sin jord-eganderätt orubbad. Orsaken härtill synes hafva berott derpå, att samma salubref ofta omfattade räntor af både skatte- och kronohemman, till hvilka sistnämnda köparen alltid utan särskild betalning jemväl erhöj jordeganderätten, hvarmedelst de iklädde sig egenskapen af frälse. Antagligen på grund af salubrefvens innehåll ansågos i början flerstädes skattefrälschemmanen ega fullkomlig frälse natur och kommo på sådan grund i åtnjutande af befrielse från eller lindring i bevillningar och vissa allmänna besvär; men genom kongl. brefvet den 19 oktober 1691 förklarades, att en skattebonde skulle anses för en sådan antingen han erlade skatten till kronan eller frälsemannen samt att hemmanen icke kunde ombyta sin natur och egenskap derigenom, att skatten utgjordes till enskild person. — — —

Vidkommande åter det senare slaget af frälseräntor eller de, som utgå af *frälseskatte*-hemman, så hafva dessa räntor aldrig tillhört kronan, hvarför ock äldre och nyare jordeböcker icke om dem lemna någon upplysning. Orsaken till uppkomsten af ifrågakvarande räntor, för så vidt de tillhöra enskilda personer, torde till hufvudsaklig del vara att söka deruti, att, då någon frälseman af en eller annan orsak fann sig föranlåten att försälja sina frälschemman och icke med fördel kunde afyttra dem till någon annan inom sitt stånd samt, genom numera upphäfdade förbud för ofrälse att ega hemman af ifrågakvarande natur, var förhindrad att öfverlåta sin eganderätt till någon ståndsperson eller bonde, annan utväg att bringa försäljningen

till stånd icke förefans, än att frälsemannen öfverlät jord-eganderätten till sitt frälshemman åt ofrälseman med förbehåll att få uppbära viss årlig ränta. Dyliga försäljningar omtalas redan i en af landsbokhållaren i Jönköping till kongl. kammarkollegium insänd embettsskrivelse af den 7 juli 1670, och rättigheten att genom köp, gåfva eller byte åtskilja jord- och ränte-eganderätten till ett frälshemman står ännu, på grund af kongl. förordningen den 10 april 1810, hemmanets egare öppen.

Den i båda dessa framställningar omnämnda skriftvexlingen af år 1670 mellan kammarkollegium och landsbokhållaren i Jönköpings län har, enligt från kongl. kammararkivet erhållen afskrift, följande lydelse:

Ur till Kongl. Kammarkollegium från orterna ankomna skrivelser.

Afskrift.

Höghwålborne Herre, Herr Rickzskattmestaren; Så och dhe Wålborne, Edhle och Wålbördighe Herrar, samtelligen Rickz- och Cammer Rådhen, Höghgunstige Herrar och Mechtige befordrare.

Edhers Höghe Excell:ttz Excell:tier och Nådher foges här medh Tienstödmiukel. tilkienna, huru såsom iagh ähr kommen uthi ehrfarenheet, at här begijnnes försällia af Frelssemannen Crone Hemman, under skattamanna Rättigheet, af dhe hemman Kiöpte ifrån Cronan, Ia ifrån 2:dra eller 3:die handen som iagh kan förstå bydt ifrån första acquirenten emooth gammalt frelsse, och fördenskull will rächnadt som för gammalt frelsse, och efter iagh sådant tilförenne aldrigh har förspodt af Någen, här eller annorstädes, och synnes sträfwa emoot sielfwa billigheeten, fördenskull der emooth Protesterat till Eders Höghe Excell:tz Excell:tiers och Nåders wijdare Resolution och förklaringsh Medh desse skiähl. 1) att een deel af Rântan och uthskylderna ähre ifrån Cronan kiöpte, och icke Iorden, 2) om sådanne hemman som ofta skieer warda under hwariehanda hendelsser kommandhe till Cronan igen, anten genom inlössen eller bythe, bekommer Nådige öfwerheeten skatte igen för afstådt Crone, 3) mister Cronan sin Iordh på detta sättet, utan något wedergjaldh, för intet, Nådige öfwerheeten till Præjudice. Altfördenskull begiäres tienstödmiukeligen, att Edhers Hög Excell:ttz Excell:tier och Nådher tächtet här utbinnan resolvera för ähn något wijdare opbodh skieer å tingen, om sådant skall Passera eller icke; om denne Casus skulle blifwa inrijtat och gå för sigh, warder man intet många Cronhemman behållandes, der lijkwähl Nådige öfwerheeten Iempte Rântans försällandhe, för Iorden och sin fasta Rättigheet kunne een Summa Penningar hafwa att undfå och bekomma, eller och Iorden oförryckt beholla, som man i förne tijdher seer, haar Nådige öfwerheeten sin Iordh sigh siälf till nytta försoldt, och ingen annau sådant efterlåtit. Hwar oppå förwäntes Edhers Höghe Excell:ttz Excell:tiers och Nådhers Nådgunstige Resolution. Etc.

Edhers Höghe Excell:ttz Excell:tiers och Nådhers

Underdånige och Tienstödmiukeste Tienere

Jörann Girss.

Jönekiöpingh den 7 Iulij An:o 1670.

Ur Kongl. Kammarkollegii Registratur för den 14 juli 1670, fol. 74.

Transsumt.

Till Landzbookhållaren Iöran Giers swar på 2 hans bref, först — — — och sedan att frälseman skall stå fritt att giöra och låta medh dhe hemman som een och annan sigh af Cronan kiöpt och tillbytt hafwer obehindrat som han det gott finner.

Helsan medh Gudh Altzmechtigh Wäl:da Landzbookhållare Jöran Giers. Wij hafwa bekommit twenne edra bref af den sistframleedne 3 och 7 Iulij — — — — — Angående hwadh J utj edert andre bref eder förfrågen, om J skolen hindra att frälsemannen utj lähnet icke motte få sälgia under skattemanna rättighet dee hemman som dee sigh af Cronan kiöpt eller bytt hafwa; Så kan Collegium icke annat förstå, än att sedan een eller annan sigh något hemman absolute, igienom kiöp eller bythe, acquirerat hafwer honom sedan stå fritt att giöra och låtha dermedh obehindrat som han det gottfinner; och kunna fördenskull eij annat swaar gifwa däruppå att wij icke see skiähligit att J utj detta tillfället på något sätt hindren een eller annan utj frije dispositionen af sin absolute egendomshaf. Stockholm etc.

G. C. Baner.

J. G. Stenbock.

G. Person.

Joch. Seh. J. Fleming.

A. G. Lindehielm. etc.

*Bestäm-
melser om
frälse-
räntors in-
lösen.*

Naturligt är, att, i samma mån som den stora frågan om grundskatternas afskrifning trängde fram och slutligen erhöi sin lösning, för eller senare ett sträfvande måste göra sig gällande att få äfven de så kallade frälseräntorna på ett eller annat sätt aflyftade. Delwis har detta ock skett genom kongl. förordningen den 11 september 1885 angående inlösen af skattefrälseräntor med mera dylikt.

Enligt denna förordning inlöses emellertid, utom visst slag af kronotionde, endast »de räntor å skattefrälsehemman, hvilka genom köp, byte eller gåfwa kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ego och icke blifvit med jordeganderätten för- enade». Öfriga skattefrälseräntor äfvensom alla frälsskatte-räntor inlöses deremot icke.

Enligt från kongl. kammarkollegium lemnade upplysningar hafva på denna grund af 1,228 till inlösen hembjudna skattefrälseräntor 148 blifvit såsom oinlösbara ansedda, emedan, så vidt tillgängliga handlingar

visa, jordeganderätten och frälseränterätten varit i samma hand förenade. Dessutom hafva af hembjudna frälseräntor såsom oinlösbara ansetts och behandlats ej mindre än 214 rena frälse-skatteräntor samt 193 frälseräntor, hvilka utgå från jord, som vid tiden för räntans föryttning från kronan till enskild person varit af krononatur. Af samtliga 1,635 till inlösen hembjudna frälseräntor hafva sålunda 555 eller omkring 34 procent blifvit af särskilda anledningar från inlösning uteslutna.

Under sådana förhållanden är det förklarligt, att förslag om mera omfattande bestämmelser rörande frälseräntors inlösen blifvit flera gånger inom Riksdagen väckta. Motioner om
ändring i
dessa be-
stämmelser.

Sålunda hemställde redan år 1886 herr *Nils Olsson* i Åttersta genom motion i Andra Kammarén, n:o 100, om sådan ändring i § 1 af kongl. förordningen den 11 september 1885, att orden: »och icke blifvit med jordeganderätten förenade» skulle utbytas mot orden: »och icke äro med jordeganderätten förenade».

I sitt öfver detta förslag afgifna betänkande (n:o 47) gjorde statsutskottet följande uttalande, hvilket för frågans vidare behandling fått en så afgörande betydelse, att det torde böra i sin helhet här återgifvas:

I kongl. förordningen den 11 september 1885 angående inlösen af skattefrälseräntor m. m. stadgas i § 1, bland annat, att de räntor å skattefrälsehemman, hvilka genom köp, byte eller gåfva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ego och icke blifvit med jordeganderätten förenade, må i mån som vederbörande egare derom framställa anbud, sedan behörig utredning om räntornas rätta natur och belopp egt rum, för statsverkets räkning inlösas.

Då detta stadgande af vederbörande embetsmyndighet ansetts icke kunna tillämpas på sådana skattefrälseräntor, hvilka tillförne någon, om ock kortare, tid varit förenade med jordeganderätten, men sedermera blifvit derifrån skilda, samt i följd deraf inträffat, att under det exempelvis räntan af $\frac{15}{16}$ mantal af ett hemman förklarats vara af skattefrälse natur och sålunda af beskaffenhet att böra af staten inlösas, hinder mött för inlösen af räntan af återstående $\frac{1}{16}$ mantal af samma hemman, enär denna hemmansdel på 1850-talet inköpts och under en kortare tid egts af ränteegaren, som sålunda i sin hand förenat både jord- och ränteeganderätten, har herr *Nils Olsson* i Åttersta uti en inom Andra Kammarén väckt, till statsutskottet remitterad motion (n:o 100) under uppgift, att enahanda förhållande förekomme på flera ställen inom landet, föreslagit den ändring i ofvannämnda författning, att här ofvan anförda uttryck »icke blifvit med jordeganderätten förenade» måtte utbytas mot »icke äro med jordeganderätten förenade».

Frågan om inlösen af skattefrälseräntor förevar till behandling hos 1884 års Riksdag, som i skrifvelse till Kongl. Maj:t den 11 maj samma år anförde, bland annat, att skattefrälseräntorna till följd deraf, att de utgjorts till enskilda, icke kunnat underkastas den förenkling och omsättning i penningar, som, jemlikt kongl.

kungörelsen den 11 maj 1855 och kongl. förordningen den 23 juli 1869, med öfriga grundskatter vidtagits; samt att, jemväl oberoende af frågan om grundskatternas afskrifning, Riksdagen ansåge rättvisa och billighet påkalla, att åt dem, som hade att utgöra skattefrälseräntor, medelst dessa räntors inlösen till staten och fixering i penningar bereddtes samma förmåner, som redan kommit öfrige grundskattegifvare till del. I öfverensstämmelse härmed funnes ock i det vid Kongl. Maj:ts proposition till sistlidet års Riksdag angående inlösen af ifrågavarande räntor fogade statsrådsprotokoll den åsigt uttalad, att då de öfverlåtelse, hvarigenom räntorna kommit från kronan i enskild ego, icke varit beroende af räntegifvarens samtycke, och denne, om sådan öfverlåtelse ej egt rum, icke haft att, såsom då vore händelsen, utgöra omförmälda utskyld efter markegång eller in natura, utan redan vore i åtnjutande af samma förmån, som genom grundskatternas omsättning till penningar i senare tider kommit öfrige räntegifvare till del, det vore af rättvisa och billighet påkalladt, att åtgärder vidtoges för att bereda ifrågavarande räntegifvare den af Riksdagen åsyftade förmån.

Af hvad här blifvit anfördt torde uppenbarligen framgå, att, då sistlidet års Riksdag lemnade sitt bifall till ofvannämnda kongl. proposition, afsigten dermed endast varit att bereda dem, hvilka utan eget tillgörande betala sina ursprungligen till kronan, men, i anledning af öfverlåtelse från kronan till enskilde, sedermera till dessa utgående räntor, den lindring vid deras utgörande, hvaraf öfrige till kronan skattskyldige räntegifvare kommit i åtnjutande.

Den skattefrälseränta, som ålegat det af motionären såsom exempel omnämnda $\frac{1}{16}$ mantal, upphörde att finnas till, då ränteegaren inköpte hemmansdelen, hvilken genom ränte- och jordeganderättens förening i en hand erhöLL naturen af rent frälse. Då sedermera efter någon tid jord och ränta å nyo åtskildes, var den nya räntans tillkomst samt dess storlek och beskaffenhet beroende uteslutande af det aftal, som vid jordens försäljning träffades mellan säljare och köpare. Denna sistnämnda ränta är tydligen af frälseeskattenatur; och då det icke synes tillrädligt att ikläda staten någon skyldighet att inlösa räntor eller afgäld, som utan någon statens mellankomst tillkommit eller kunna tillkomma genom aftal mellan enskilde, hemställer utskottet, att herr Olssons förevarande motion icke må af Riksdagen bifallas.

Detta blef ock Riksdagens beslut.

År 1887 hemstälde icke desto mindre herr *G. Sundling* (motion i Andra Kammarén, n:o 109) om inlösen till statsverket af *alla* skattefrälseräntor, och herr *P. G. Pettersson* i Brystorp (motion i Andra Kammarén, n:o 22) om inlösen till statsverket af frälseeskatteräntorna och om statsbidrag för samma räntors utgörande tills vidare. Båda motionerna afstyrktes af statsutskottet. Beträffande den förra yttrade utskottet (i sitt betänkande n:o 43), att i händelse tiden för anmälan angående inlösen af skattefrälseräntorna blefve utsträckt, borde motionen ej till någon åtgärd föranleda. Mot herr Petterssons motion åter anförde utskottet (i betänkande n:o 45) i hufvudsak samma motivering, som mot herr Olssons motion vid 1886 års riksdag. I enlighet härmed blefvo motionerna af Riksdagen afslagna.

År 1891 föreslogs af herr *Nils Olsson* i Ättersta m. fl. (motion i Andra Kammaren n:o 89) en skrifvelse till Kongl. Maj:t, afseende inlösen af dels sådana skattefrälserräntor, som då voro från jordeganderätten skilda, utan hinder deraf att samma räntor förut någon gång varit med jordeganderätten förenade, och dels sådana räntor, hvilka då utginge af hemman, som tillika med hemmanets ränta ursprungligen tillhört kronan och af denna blifvit försäldt till enskilde, i hvilkas hand jord och ränta vid köpet från kronan varit förenade. Motionen afstyrktes af statsutskottet (betänkande n:o 19) under anförande af samma skäl som åren 1886 och 1887, och Riksdagen beslutade i enlighet dermed.

Åren 1894 och 1895 väckte herr *L. P. Larsson* i Berga (motioner i Andra Kammaren 1894 n:o 64 och 1895 n:o 137) förslag om inlösen af frälse-skatte-räntor, som ursprungligen tillkommit genom aftal mellan kronan och enskilde. Båda motionerna afstyrktes af statsutskottet (betänkande 1894 n:o 20 och 1895 n:o 24) med åberopande af vid föregående tillfällen anförda skäl, och dess afstyrkande utlåtanden blefvo af Riksdagen godkända.

År 1896 föreslogo herr *J. A. Sjö* m. fl. (motion i Andra Kammaren n:o 94) och herr *L. P. Larsson* i Berga m. fl. (motion i Andra Kammaren n:o 111) en skrifvelse till Kongl. Maj:t om utredning och förslag rörande inlösen och afskrifning af frälse-skatte-räntor på samma sätt som skattefrälserräntor. Under upprepande af förut i frågan anförda skäl hemställde statsutskottet (betänkande n:o 17), att motionerna icke måtte bifallas, och Riksdagen gaf äfven denna gång statsutskottet rätt.

I betraktande af den behandling, som frågan sålunda vid föregående tillfällen fått röna, kunde det tyckas, som om en lösning af densamma i af årets motionärer åsyftad riktning icke skulle hafva några skäl för sig. Den motivering för afslag, som anfördes redan vid 1886 års riksdag och sedan alltid upprepats, synes i allmänhet hafva betraktats såsom så oomtvistelig, att ingen vidare utredning ansetts vara af nöden.

Utskottet har emellertid icke kunnat komma till den öfvertygelsen, att frågan skulle vara så enkel, att motionärernas hemställan borde utan vidare affärdas såsom oberättigad.

Den framställning rörande uppkomsten af frälserräntorna och af derom gifna lagbestämmelser, som ofvan blifvit meddelad, synes tvärtom tyda derpå, att de skäl, som blifvit andragna mot förslagen om ifrågasvarande räntors inlösen, svårligen torde anses i allo obestridliga.

Hvad de *skattefrälse-räntor* angår, hvilka enligt förordningen af den 11 september 1885 ej äro inlösbara, har det blifvit påstådt, att de

genom jordeganderättens och ränteganderättens förening i en hand *upphört att finnas till*, att, då sedermera efter någon tid jord och ränta å nyo åtskildes, den nya räntans tillkomst samt dess storlek och beskaffenhet berodde *uteslutande* af det aftal, som vid jordens försäljning träffades mellan säljare och köpare, samt att denna *nya* ränta tydligen vore af frälsekatte-natur.

Utskottet har svårt att finna dessa påståenden grundade. En frälseräntas egenskap att ursprungligen vara kommen från kronan och att alltså utgöra en skattefrälseränta kan uppenbarligen icke med rätta sägas försvinna eller förvandlas genom den omständigheten, att eganderätten till räntan och eganderätten till jorden någon gång blifvit förenade i samma hand. Föreningen kan visserligen anses innebära ett inställande tills vidare af räntans utgörande, men föranleder hvarken dess fullständiga tillintetgörande, ej heller dess utbytande mot en ny ränta af annan natur. I förordningen af den 10 april 1810 stadgas om skattefrälseräntor liksom om öfriga frälseräntor följande: »Rättigheten till frälseränta kan, när den från skattemannarätten är skild, liksom då dessa rättigheter äro förenade, af en hvar genom laga fång förvärfvas. Köp, skifte och gåfva af frälseränta, hvilka hädanefter ske, böra anses som annan afhandling om jord — — — och lagföljas å den ort, der jorden ligger.» Enligt lag angående hvad till fast egendom är att hänföra den 24 maj 1895 § 5 äfvensom enligt bevillningsförordningen § 1 räknas frälseräntorna såsom fast egendom och kunna sålunda ej försvinna. De äro i taxeringslängderna upptagna och kunna när som helst förvärfvas genom laga fång utan ny afhandling om deras belopp, eller med hvilka persedlar de skola utgå.

Mot inlösen af *frälsekatte-räntorna* har blifvit anfördt, att det icke synes tillrådligt att ikläda staten någon skyldighet att inlösa räntor eller afgäld, som *utan någon statens mellankomst* tillkommit eller kunna tillkomma genom aftal mellan enskilde.

Icke heller denna invändning kan utskottet finna höjd öfver all motsägelse. De aftal mellan enskilde, hvarpå frälsekatte-räntorna grunda sig, kunna icke med rätta sägas hafva tillkommit utan någon statens mellankomst. Tvärtom: de hafva för sitt ursprung att tacka just de af staten gifna lagbestämmelser, som, i syfte att bevara frälseståndet i dess gamla sociala och politiska magtställning, omöjliggjorde för ofrälse män att med laglig rätt ega frälsejord, beträffande allmänna frälsehemman intill år 1723 för alla ofrälse och intill 1789 för allmogen samt beträffande jord af det ypperliga frälsets natur intill år 1809 för alla ofrälse. Såsom af den ofvan meddelade skriftvexlingen från år 1670

mellan kammarkollegium och landsbokhållaren i Jönköpings län framgår, hade nämnda bestämmelser visat sig olämpliga för enskilda medlemmar af frälseståndet, och dessa hade funnit en utväg att kringgå förbudet på så sätt, att de trots detsamma öfverläto sina hemman åt allmogemän med tillfogande af det förbehållet, att de och deras rättsinnehafvare skulle deraf få uppbära en viss årlig ränta. Lagligen skulle dylika öfverlåtelser icke kunnat betraktas såsom annat än ett slags arrenden, såvida statsmagten ej mellankommit i form af kammarkollegii befallning till vederbörande embetsmän att ej hindra beviljandet af lagfart å desamma. Genom denna åtgärd kunde öfverlåtelserna medföra såväl full rätt till innehafvande af den öfverlåtna jorden som ock full rätt till erhållande af den sålunda uppkomna frälsekatte-räntan. Som samma öfverlåtelser stodo i påtaglig strid mot ännu gällande lagbud, var det naturligt, att de allmogemän, som under dylika omständigheter kommit i besittning af frälsehemman, ansågos behöfva formlig bekräftelse på öfverlåtelsernas giltighet. Denna bekräftelse erhöilo de ock genom § 5 i förordningen den 21 februari 1789, hvori bland annat stadgas: »Är åter frälsekatte-egenskapen så tillkommen, att ofrälse man genom köp eller annan afhandling förvärfvat sig eganderätten till frälsehemmanet med eller utan beting om räntans innehafvande eller utgörande till särskildt belopp, då förhålles uti evärdeliga tider derutinnan efter de mellan kontrahenterna slutna aftal och afhandlingar, hvilka efter ordalydelsen, utan någon rubbning eller förtydning, skola blifva beståndande.» Att afhandlingarne om öfverlåtelser af frälsejord med förbehåll om frälsekatte-ränta detta oaktadt icke medförde samma oinskränkta eganderätt som fullt lagliga köpeaftal mellan enskilde, synes af förordningen den 1 augusti 1805, hvors § 36 lyder sålunda: »Å frälsekattegrund njute frälseman eller ränteegaren den rätt till godo, som 13 kapitlet byggningsbalken honom tillägger, så framt ej ränteegaren sin rätt till ek, bok, apel och oxel tillika öfverlemnar, då afhandlingen derutinnan till rättelse tjena skall. Fäller frälsekattebonde utan ränteegarens lof förenämnda bärande träd å sin kattejord, böte som för åverkan.»

Med nu anförda sakförhållanden för ögonen torde den uppfattningen ej kunna vidhållas, att frälsekatte-räntorna skulle bero helt och hållet på aftal mellan enskilde utan någon mellankomst från statens sida.

Att yrkandena på alla slags frälseräntors inlösen varit föremål för betänkligheter, är så mycket mindre underligt, som betänkligheter af väsentligen enahanda slag länge stälde sig i vägen för frågan om grundskatternas afskrifning. Att denna senare fråga slutligen vann sin lösning lærer väl knappast hafva berott derpå, att den skulle varit i

alla enskildheter, och särskildt i *strängt rättsligt* hänseende, så utredd, att inga skiljaktiga uppfattningar rörande dess juridiska berättigande längre vore möjliga. Som bekant voro tvärtom meningarna just i detta afseende synnerligen delade. På samma sätt har det ock förhållit sig med frågan om frälseräntornas inlösen. Medan vissa sakkunnige ansett, att i samband med grundskatternas afskrifning skattefrälse-räntorna borde inlösas af staten, men att denna icke borde få vidkännas skyldigheten att på samma sätt inlösa frälse-skatte-räntorna, hafva andra sakkunniga författare i ämnet, exempelvis professor *H. L. Rydin*, bestämt häfdat den meningen, att inga hållbara skäl kunna anföras för att göra en så skarp skilnad mellan skattefrälse och frälse-skatte.

Om man, säger han, ställer sig på allmänna föreställningssättets ståndpunkt och derifrån, men ej från strängt rättslig synpunkt bedömer afskrifningsfrågan, så fordrar äfven följdriktigheten, att, om räntor å skattefrälse-hemman skola af staten inlösas med rätt för jordegaren till afskrifning efter den angifna allmänna planen — — — räntor å frälse-skattehemman likaledes inlösas och afskrifvas. Skilnaden mellan dessa båda slag af hemman beror af sättet för uppkomsten af de räntor, som båda utgöras under namn af frälseräntor. Det förstnämnda slaget af hemman har ursprungligen varit skatte, men erhållit frälsenatur derigenom, att räntan senast på 1600-talet öfverlätits af kronan på enskild person, vanligen frälseman, medan frälse-skatte-hemman utgöras af frälsehemman, hvilkas egare haft rätt att ålägga hemmanet en viss ränta. Denna skilnad har numera ingen särskild betydelse. Lagstiftningen om frälseräntan gör ingen skilnad på det ena eller andra slaget af hemmansräntor. I fråga om hembud vid köp af hemman åt den, som eger frälseränta, hvarom jordabalken 4 kapitlet § 5 oförmåler, hänföras under frälse-skatte båda slagen af hemman, och af kongl. förordningen den 21 mars 1835 angående hembud af frälseränta åt den, som skattejorden eger, samt kongl. förordningen den 10 april 1810 angående lagfart å frälseränta erhålles ej heller någon anledning att antaga, att lagstiftaren ansett dessa båda slag af räntor hafva någon olika karakter. Båda betraktas såsom af rent privaträttslig natur. Det omnämnande af skattefrälsehemman, som sker i byggningsbalken kap. 13 § 1 och kongl. förordningen den 21 februari 1789 § 2, visar, att derunder förstås både skattefrälse och frälse-skatte, om ock i sist anförda kongl. förordning räntans oföränderlighet särskildt försäkras för hvardera af de båda slagen af hemman. Om således båda slagen af frälseräntor numera hafva helt och hållet privaträttslig karakter, hvilket visar sig af kongl. förordningen den 23 juli 1869, hvilken helt och hållet öfverlemnade åt vederbörandes fria öfverenskommelse att bestämma, om de vilja tillämpa grunderna för räntas omsättning i penningar å räntor, som med frälserätt egas, vare sig att denna ränta ligger å skattefrälse- eller frälse-skattehemman, så kan ej det ena slaget af räntor i fråga om afskrifning behandlas annorlunda än det andra, utan att det allmänna föreställningssättet skall taga anstöt deraf. Vill man icke inlösa och medgifva afskrifning för frälse-skatte, så bör man ej heller vidtaga sådan åtgärd med skattefrälse. Anser man den historiska rättvisan fordra, att i fråga om afskrifning skilnad göres emellan frälse-skatte och skattefrälse med hänsyn till sättet

för eganderättens och räntans uppkomst, så måste samma skilnad göres mellan skattehemman, som ursprungligen haft skattenatur, och dem, som ursprungligen varit kronohemman och blifvit skatteköpta.

Åsigtorna hos auktoriteterna på förevarande område äro sålunda ganska stridiga. Att döma dem emellan kan gifvetvis icke vara utskottets sak. Utan att våga helt och hållet förneka giltigheten af de skäl, som blifvit anförda mot en förändring i nu gällande bestämmelser angående frälseräntors inlösen, tillåter sig utskottet såsom sin mening uttala, att afsevärda skäl tala för en dylik förändring. I främsta rummet gälla dessa skäl de skattefrälseräntor, hvilka enligt 1885 års förordning ej äro inlösbara. Räntorna af detta slag hafva af motionärerna blifvit sammanställda med kronotionde, som innehafves under enskild eganderätt. I afseende å denna utgör ej den omständigheten, att eganderätten till tionden och eganderätten till den tiondepligtiga jorden en gång blifvit förenade, något hinder för tiondens inlösen. Ur likställighetens synpunkt förefaller det, som om motionärerna åtminstone beträffande ifrågavarande räntor ej skulle hafva orätt, då de på grund häraf anse, att bestämmelserna om inlösen af frälseränta borde ändras i öfverensstämmelse med hvad som gäller om inlösen af kronotionde.

Utskottet medgifver gerna, att de skäl, som tala för frälsekatte-räntornas aflyftning, icke äro lika påtagliga. Säkerligen skola dock de flesta erkänna, att det vore en fördel, om den kvarlevva af forna tiders beskattningssväsende, som benämnes frälseräntor, kunde helt och hållet försvinna. Det förhållandet, att viss jord skall vara »för evärdeliga tider» till ett fixt belopp skattskyldig under enskild person, är till den grad stridande mot nu gängse föreställningssätt, att det väl knappast kan tänkas för all framtid bestående. I en skrifvelse till Kongl. Maj:t har Riksdagen ock den 5 maj 1893 anhållit, att Kongl. Maj:t »ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag i syfte att, sedan frälseränta en gång med frälsekattehemmanet blifvit förenad, jorden och räntan icke må åter skiljas». Denna anhållan, hvilken, såsom i justitieombudsmannens senaste embetsberättelse omnämnes, »fortfarande beror på Kongl. Maj:ts pröfning», visar tydligen, att Riksdagen betraktar frälseräntorna såsom alldeles otidsenliga och deras upphörande såsom högeligen önskvärdt.

Hvilken åsigt man härom än må hysa, så mycket synes i alla händelser vara visst, att den utredning, som hittills kommit yrkandet om samtliga frälseräntors inlösen till del, långt ifrån varit af den uttömmande och öfvertygande beskaffenhet, som man haft anledning att vänta. Det har på grund häraf varit helt naturligt, att motioner i

ämnet gång på gång framkommit, trots de upprepade afslagen, och säkerligen tager man ej miste, om man antager, att liknande motioner fortfarande skola framkomma ända tills frågan vunnit sin lösning, antingen så, att de deri uttalade önskemålen blifva erkända och uppfyllda, eller ock så, att samma önskemål tydligen visas vara obefogade.

Med stöd af hvad sålunda blifvit anfördt, gör utskottet sin förut anförda hemställan.

Såsom af medkammarens utskottsredogörelse framgår, har ifrågasvarande ärende flera gånger varit föremål för Riksdagens pröfning; efter att hafva hänvisats till behandling af statsutskottet, som afstyrkt afseende å hvad af vederbörande motionärer åberopats, har Riksdagen hvarje gång afslagit motionerna.

Utän tvifvel tillhör frågan fortfarande statsutskottets handläggning, om annars ärendets natur och icke förslaget form bör i dessa afseenden anses bestämmande. I hvad fall som helst torde de förut anförda, under sex riksdagar af statsutskottet åberopade skälen för afslag å de önskemål, hvilka än en gång nu framlagts, icke hafva förlorat sin kraft; och med hänvisande till dem finner sig utskottet böra hemställa,

att Första Kammaran icke måtte biträda Andra Kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 17 maj 1901.

På utskottets vägnar:

SIGFRID WIESELGREN.